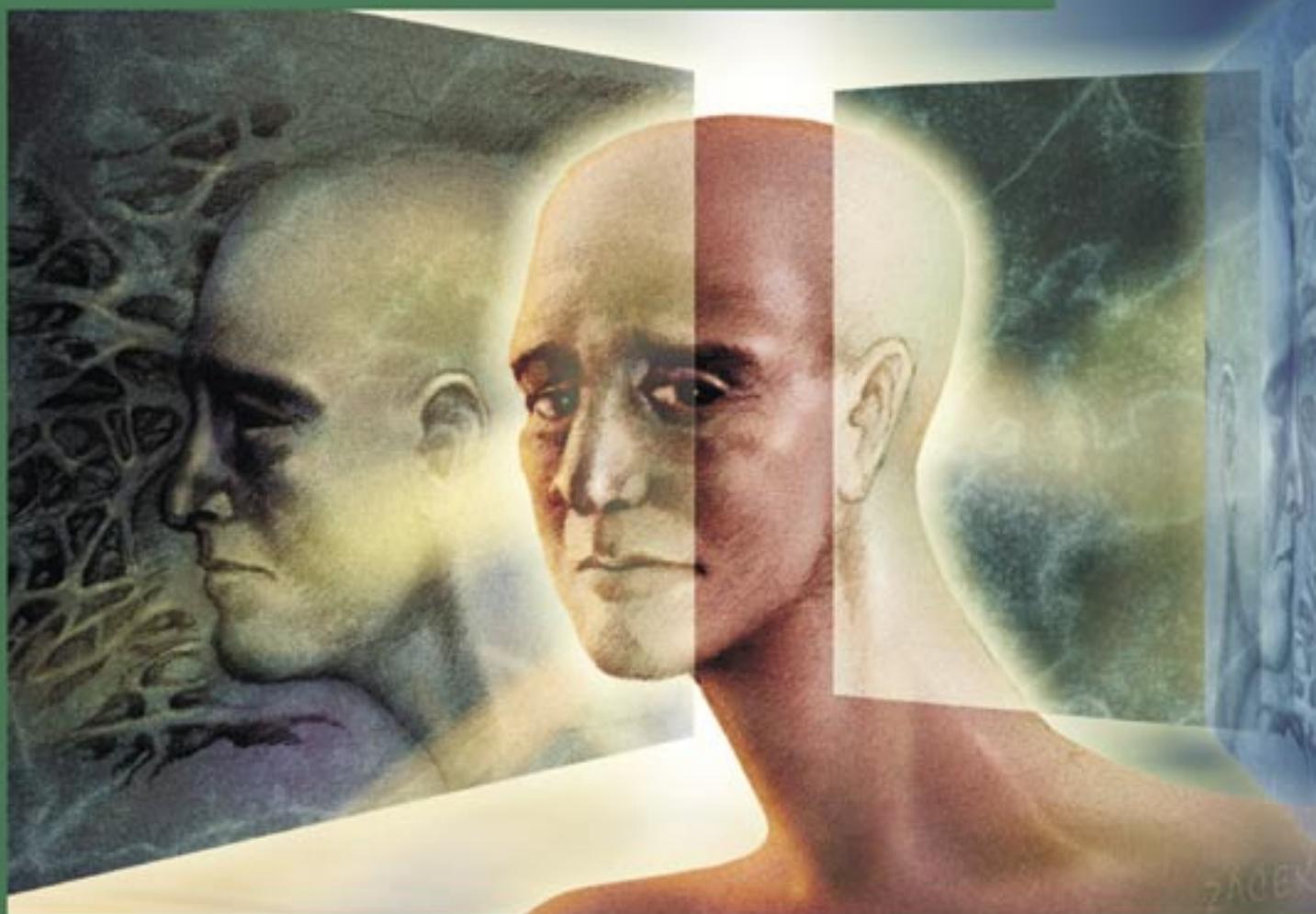

Naděžda Špatenková a kolektiv

KRIZE

PSYCHOLOGICKÝ A SOCIOLOGICKÝ FENOMÉN

e GRADA

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umisťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	7
O AUTORECH	9
PŘEDMLUVA	11
A KRIZE	13
1. VYMEZENÍ POJMU KRIZE	15
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
1.1 Identifikace krize	17
1.2 Příčiny krize	19
2. TYPOLOGIE KRIZÍ	23
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
2.1 Vývojové krize	23
2.2 Situační krize	26
2.3 Kumulované krize	27
2.4 Baldwinova typologie krizí	28
3. PRŮBĚH KRIZE	33
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
3.1 Determinanty průběhu krize	34
3.2 Pomoc v krizi	35
3.3 Překonání krize	47
B KDO JE V KRIZI	49
4. JEDINEC V KRIZI	51
4.1 Dítě v krizi	51
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
4.2 Dospívající v krizi	60
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
4.3 Dospělý v krizi	63
<i>(Naděžda Špatenková)</i>	
4.4 Senior v krizi	65
<i>(Dana Sýkorová)</i>	

---

5. RODINA V KRIZI	73
(Irena Sobotková)	
5.1 Definice rodinné krize.	73
5.2 Příčiny a typy rodinných krizí	75
5.3 Vybrané přístupy k rodinné krizi	78
5.4 Diagnostika krize v rodině	81
5.5 Adaptace rodiny – řešení krize	82
6. KOMUNITA V KRIZI	85
(Alice Příhodová)	
6.1 Pojem komunita v krizi	85
6.2 Komunita v krizi	89
7. SPOLEČNOST V KRIZI	93
(Miroslav Dopita)	
7.1 Jak je to s krizí společnosti?	93
7.2 Jak se z pohledu současných poznatků díváme na krizi dnes?	94
7.3 Je společnost v krizi?	102
ZÁVĚR	105
POZNÁMKY	107
Poznámky k části Krize	107
Poznámky k části Kdo je v krizi?	112
LITERATURA	121
REJSTŘÍK	127

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych velmi poděkovat všem členům autorského kolektivu: doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., PhDr. Daně Sýkorové, Ph.D., PhDr. Alici Příhodové, Ph.D. a Mgr. Miroslavu Dopitovi.

Ráda bych také poděkovala svým učitelům, lektorům, kolegům a v mnoha ohledech vzorům, především pak: Yvoně a Lubošovi, Dádě, Bobině, Marii, Ivance, Jitce, Dušanovi a Oldřichovi, kteří mi pomohli fenomén krize pochopit a „uchopit“.

Také bych chtěla ocenit redaktory nakladatelství Grada Publishing, a.s., že se během práce na naší knize nedostávali do (příliš velké) krize...

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým nejbližším za trpělivost, pochopení a tvůrčí zázemí.

Děkuji.

Naděžda Špatenková, rozená Kubíčková

O AUTORECH

PhDr. Naděžda Špatenková, Ph.D., roz. Kubičková (1973)

Vystudovala psychologii, sociologii a andragogiku v profilaci na sociální práci. Působila jako sociální pracovnice v rodinné poradně, externí pracovník a posléze supervizor a odborný garant Linky SOS ve Zlíně. V současné době přednáší na Zdravotně sociální fakultě Ostravské univerzity a na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde také vede Univerzitu třetího věku. Je autorkou knižních monografií *Zármutek a pomoc pozůstalým* a *Krizová intervence pro praxi*.

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. (1964)

Vyučuje na Katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zaměřuje se hlavně na vývojovou psychologii a psychologii rodiny. Dlouhodobě se v rámci občanských sdružení věnuje poradenství pro pěstounské rodiny a v psychologické poradně při FF UP se rovněž specializuje na rodinné a partnerské problémy. Její výzkumné aktivity se týkají především funkčnosti a odolnosti rodin. Publikovala řadu prací, mj. monografii *Psychologie rodiny*. Angažuje se v několika národních i mezinárodních odborných společnostech (např. Českomoravská psychologická společnost, IAFP- International Academy of Family Psychology).

PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D. (1957)

Je odbornou asistentkou v oboru sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se dlouhodobě sociologií rodiny, zejména mezigeneračními vztahy a příbuzenstvem jako zdrojem pomoci a podpory. Participovala na řadě výzkumných projektů, publikuje v Sociologickém časopise i v mezinárodních recenzovaných časopisech. V současné době je nositelkou grantu GAČR, reg. č. 403/02/1182 „Senioři ve společnosti. Strategie zachování osobní autonomie“.

PhDr. Alice Příhodová, Ph.D. (1973)

Vystudovala obor sociologie – andragogika (specializace sociální práce) na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, v doktorandském studiu pokračovala v oboru sociální práce na Fakultě zdravotnictví a sociální práce na Trnavské univerzitě. V současné době působí jako odborný asistent na katedře sociální práce Zdravotně sociální fakulty Ostravské univerzity. Jejím hlavním odborným zájmem jsou metody sociální práce, vyučuje komunitní sociální práci. Spolupracuje s nestátními organizacemi na komunitních projektech.

Mgr. Miroslav Dopita (1972)

Absolvoval obor sociologie a andragogika na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v roce 1997. V současnosti je zaměstnán na Katedře sociálních věd Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde vyučuje obecnou sociologii a sociologické teorie. Specializuje se na problematiku kulturní a sociální reprodukce společnosti, zvláště v díle Pierra Bourdiehuho. Je autorem řady statí a spoluautorem několika učebních textů.

PŘEDMLUVA

„Krise“ je v současné době ve společenských vědách a především pak v psychologii a sociologii velmi frekventovaným pojmem. Je skloňována ve všech pádech a jsou jí připisována různá adjektiva. Termín přejala i obecná čeština, aby ho – jak říká Klimpl – vyprázdnila, protože „krize“ je módní slovo.

Ale co je to vlastně krize? Je to normální nebo nenormální stav? Koho může krize postihnout? Jak se taková krize projevuje? Jaké má důsledky? Je nutné ji nějak řešit? Tyto a podobné otázky jsme si kladli a pokusili se na ně hledat – a snad i nalézt – odpovědi. Cílem této publikace je ukázat, že krize není nic výjimečného nejen v životě člověka, ale i v dalších sociálních systémech a že pokud se objeví, je možné ji určitým způsobem případně i řešit.

V první části publikace se zaměříme na vymezení pojmu **krize**, identifikujeme příčiny této situace, objasníme si typologii krizí a průběh krizové situace. Nastíníme možnosti (*a limity*) pomoci v krizi a to jak formální, tak neformální. Podíváme se také na to, co znamená (*a neznamená*) překonání krize.

Druhá část publikace přináší zamýšlení nad tím, **kdo (resp. co) je v krizi**. Pozornost je věnována jedinci v krizi, rodině v krizi, komunitě v krizi i společnosti v krizi. V psychologii je krize pojímána především jako záležitost jedince, individua. Sociologie nahlíží na fenomén krize širší optikou – krize je situace, která postihuje společnost a její instituce, postihuje komunity a jiné sociální skupiny. Je třeba si uvědomit, že jedinec nepředstavuje izolované individuum, je ve vzájemné interakci s jinými sociálními systémy – reaguje na jejich změny, adaptuje se na ně (*a nebo také ne*) a zpětně je nějakým způsobem ovlivňuje. Krize jiných sociálních systémů tak vytváří kontext, resp. referenční rámec pro krize individuální.

S ohledem na specifika krize a krizové intervence v různých obdobích života jedince je pojednáno o krizích v dětství, dospívání, dospělosti a ve stáří zvlášť. Kapitola o krizích v rodině zahrnuje také problematiku krizí manželských, resp. partnerských. Následující kapitola reflekтуje problematiku komunity v krizi. Závěrečná kapitola pak analyzuje pojem krize ve společnosti, v její struktuře a dynamických systémech. Dozvítě se, že systémy samy o sobě v krizi být nemohou a že přesnější označení toho, čemu říkáme krize ve společnosti, je spíše nedostatečná systémová integrace.

Cílem předložených textů je ukázat, že krize není vlastním projevem jednotlivých institucí, ale že je vždy důsledkem lidského jednání, které v jeho zdrojích a důsledcích studují obě výše zmíněné humanitní vědy – psychologie i sociologie.

A

KRIZE